

Joodse begraafplaatsen in Drenthe

Een handreiking voor integraal beheer

Aan de hand van de Nieuwe Joodse Begraafplaats,
Zuiderweg 56 te Hogeveen

Steunpunt
Erfgoed Drenthe

Joodse begraafplaatsen in Drenthe

Een handreiking voor integraal beheer

Aan de hand van de Nieuwe Joodse Begraafplaats,
Zuiderweg 56 te Hoogeveen

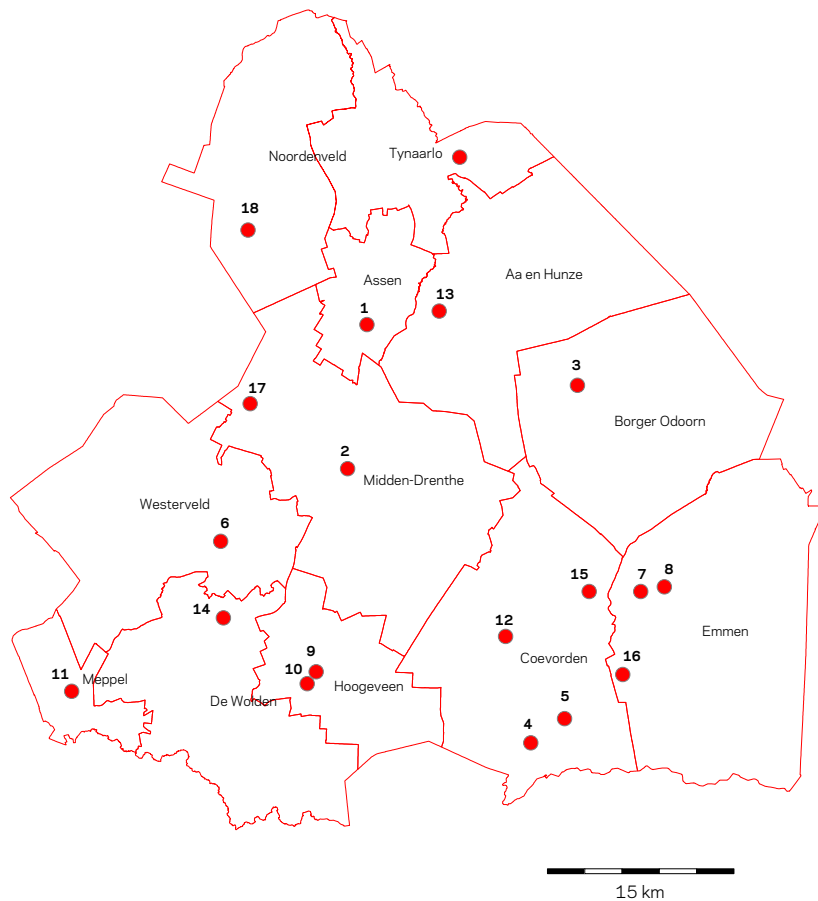

Inhoudsopgave

1 Inleiding	6
2 Algemene thema's Joodse begraafplaatsen	8
2.1 Naamstelling	
2.2 Gebruiksregels	
2.3 Ruimtelijke karakteristieken	
2.4 Oriëntatie begraafplaats	
3 Typologie Joodse Grafstenen	14
4 Biografie Nieuwe Joodse Begraafplaats Hoogeveen	16
4.1 De Joodse gemeenschap in Hoogeveen	
4.2 Aanleg Nieuwe Joodse Begraafplaats Hoogeveen	
4.3 Onderzoek Ruimtelijke ontwikkelingsgeschiedenis	
4.4 Cultuurhistorisch onderzoek	
4.5 Afbeeldingen Nieuwe Joodse Begraafplaats Hoogeveen	
5 Beheer Joodse Begraafplaatsen Drenthe	35
5.1 Situatie Nieuwe Joodse Begraafplaats Hoogeveen	
5.2 Voorbeelden van aantasting grafstenen	
5.3 Algemene uitgangspunten Joodse begraafplaatsen Drenthe	
5.4 Drie 'handvatten' voor beheer van een Joodse begraafplaats	
6 Conclusie en aanbevelingen	41
7 Literatuur en bronnen	42

Bijlage 1 - Inmeting Landschapbeheer Drenthe Joodse begraafplaats Hoogeveen

Bijlage 2 - Lijst van Joodse begraafplaatsen in Drenthe

1 Inleiding

In 2015 hebben de Drentse gemeenten en de Provincie Drenthe gezamenlijk een erfgoedverkenning uitgevoerd naar relevante onderwerpen die konden rekenen op breed draagvlak. De wens om meer aandacht te genereren voor funerair erfgoed (begraafplaatsen, kerkhoven) en de inzet van vrijwilligers voor het behoud en beheer van het erfgoed in het algemeen, kwamen daarbij als belangrijke onderwerpen naar voren. Toen Landschapsbeheer Drenthe bij de Provincie kwam met de vraag om beide onderwerpen met elkaar te verbinden, is het Steunpunt Erfgoed Drenthe gevraagd om een project te starten voor de Joodse begraafplaatsen.

De Joodse begraafplaatsen in Drenthe zijn belangrijk Joods én Drents cultureel erfgoed. Het project, waar dit document het resultaat van is, heeft tot doel om de kennis over de 21 Joodse begraafplaatsen in Drenthe te vergroten en inzicht te krijgen in de wijze waarop deze begraafplaatsen worden beheerd. De auteurs hopen een handreiking te hebben geschreven die bruikbaar is voor eenieder die geïnteresseerd is in dit erfgoed en zich wil inzetten voor het behoud ervan. Bij het algemene deel van de handreiking is veel aandacht uitgegaan naar de Joodse begraaf- en grafregels, in de vooronderstelling dat die kennis bij de meeste vrijwilligers zonder Joodse achtergrond niet of onvoldoende aanwezig zal zijn. Joodse begraafplaatsen hebben een hele specifieke aanpak en vergen een voor de Joodse gemeenschap passende behandeling. In deze handreiking wordt er van uitgegaan dat bij activiteiten rond de begraafplaatsen altijd sprake is van een nauwe samenwerking met het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap (NIK) en de Nederlands Israëlitische Gemeenschap Drenthe (NIGD). Zij zijn eigenaar van de begraafplaatsen. De gemeenten waar de begraafplaatsen zich bevinden, voeren het onderhoud aan de begraafplaatsen uit. De benadering van onderhoud kan sterk verschillen.

Een belangrijk vertrekpunt van het project is de integrale benadering van het behoud en beheer van de begraafplaatsen. Daarmee wordt

bedoeld dat niet alleen wordt gekeken naar het aanwezige groen, maar ook naar de ruimtelijke indeling, de grafzerken en de eventueel ook aanwezige gebouwen. Het startpunt van elke analyse van een begraafplaats ligt dan ook in een cultuurhistorische beschrijving of culturele biografie die inzicht geeft in het ontstaan en de ontwikkeling van de begraafplaats. Dit kan handvatten bieden voor versterking of verbetering van het beheer en onderhoud, gericht op een passende instandhouding van de begraafplaatsen (door gemeenten en vrijwilligers).

Er worden in Nederland op diverse plaatsen Joodse begraafplaatsen opgeknapt waarbij zowel de grafmonumenten als de metaheerhuisjes worden gerenoveerd. Door een integrale en op cultuurhistorische identiteit gebaseerde aanpak wordt de kennis over de specifieke eigenheid van de begraafplaatsen vergroot. Dit biedt ingrediënten voor passend beheer, onderhoud en herstel.

De aanpak om cultuurhistorische waarden te verbinden met het beheer en onderhoud is in de handreiking geconcretiseerd en feitelijk op bruikbaarheid getoetst aan de hand van een pilot. Hiervoor is de Nieuwe Joodse Begraafplaats Zuiderweg 56 te Hoogeveen gekozen omdat dit een van de grotere Joodse begraafplaatsen in Drenthe is waar veel verschillende aspecten aanwezig zijn (groen, zerken, gebouw).

Voor de pilot is een samenwerking aangegaan tussen historisch onderzoek (Steunpunt Erfgoed Drenthe) en onderhoud/beheer (Landschapsbeheer Drenthe). De kennis van beide disciplines is gecombineerd tot een format voor het bepalen van een beheersplan dat geënt is op de karakteristieken van de begraafplaats in Hoogeveen. Bij deze locatiegebonden aanpak voor beheer zijn de wensen van de betrokken partijen uiteraard essentieel.

In tijden van (gemeentelijke) bezuinigingen op onderhoud van groen wordt het steeds belangrijker om vrijwilligers bij de zorg voor de begraafplaatsen te betrekken. Educatie van vrijwilligers én professionals is dan ook een belangrijk doel van de uitwerking van deze pilot.

De handreiking zal daarom een onderdeel worden van het educatieprogramma van het initiatief Noordergraf. Dit is een samenwerkingsverband tussen de Universiteit van Groningen, Erfgoedpartners, de drie Steunpunten Erfgoed van Drenthe, Friesland, Groningen en andere partners, dat beoogt een platform te bieden voor kennisvermeerdering en -verspreiding over het funeraire erfgoed van Noord-Nederland.

2 Algemene thema's Joodse begraafplaatsen

2.1 Naamstelling

Er zijn verschillende namen voor een Joodse begraafplaats:

- Kewer Awot/Kewer Awas: graf van de vaders
- Beth Olam/Beis Olam: eeuwig huis of huis van de wereld
- Gan ha shalom: tuin der vrede
- Beth Chajiem: huis van de levenden
- Beth Kevarot/Beis Kevaros: huis der graven

2.2 Gebruikregels

Eeuwige grafurst

Op een Joodse begraafplaats geldt 'eeuwige grafurst', welke door de Nederlandse Staat wordt gegarandeerd. Een Joodse begraafplaats is voor eeuwig bedoeld en een begraafplek ook. Er worden in principe geen graven geruimd.

Het is wel mogelijk dat iemand tijdelijk wordt begraven om elders, bijvoorbeeld in Israël, begraven te worden. Herbegraven wordt zoveel mogelijk voorkomen.

Er is geen onderscheid tussen rijk en arm

Dat onderscheid verdwijnt bij de dood. Bijbelboek Job 3:19: "Klein en groot zijn daar gelijk, de slaaf is vrij van zijn heer". Dit is te herkennen aan de eenduidigheid van de stenen uit de 19e eeuw. Deze zijn lang en meestal gemaakt van grijze Belgische hardsteen.

Uitzondering: de grafstenen van de Sefardische (Portugees-Joodse) gemeenschap zijn decoratiever.

Hoofdbedekking

Joodse en niet-Joodse mannen mogen een Joodse begraafplaats niet met onbedekt hoofd betreden.

Zelfbeschikking

Joodse begraafplaatsen zijn gewijd en het is daardoor van groot belang dat de Joodse gemeenschap zelf over de begraafplaats kan beschikken, vanwege de specifieke begrafenis cultuur.

2.3 Ruimtelijke karakteristieken

Locatie

Een Joodse begraafplaats in Drenthe ligt (bijna) altijd ten tijde van aanleg buiten de bebouwde kom. Omdat een Joodse begraafplaats spiritueel onrein (tamé) is werd deze niet naast de synagoge geplaatst, anders dan bij kerkhoven. Overigens werden vanaf de Franse tijd (1795-1813) ook de Christelijke begraafplaatsen 'naar buiten' geplaatst.

Metaheerhuisje (ook Metaheirhuisje)

In het metaheerhuisje of reinigingshuisje kunnen de laatste rituele handelingen worden gedaan, zoals het reinigingsritueel, de afscheidsrede van de rabbijn en het scheuren van de bovenkleding voor de familieleden. Bij grote begravenissen kan het huisje gebruikt worden voor de counem/kohaniem zodat ze de begrafenis toch bij kunnen wonen. Dit huisje moet een aangrenzend gebouwtje zijn met een afzonderlijk dak en een luik in de muur.

Matseiwes (ook Matsawes) - zerken

De oudste grafmonumenten in de Joodse traditie zijn veelal van hout. Deze zijn in Drenthe niet meer aanwezig. In de Provincie Groningen bevinden zich nog enkele op de Joodse Begraafplaats van Leens. Vroeger werd met name Belgisch Hardsteen gebruikt. Tegenwoordig graniet of andere materialen. Vanaf 2e helft 19e eeuw werden de grafzerken decoratiever en versierd met uitgebreide teksten en symbolen.

Sefardische graven zijn overwegend rijker gedecoreerd. Vanaf het midden van de 19e eeuw werden naast Hebreeuwse teksten ook Nederlandse teksten op de zerken geplaatst.

Bij Asjkenazische Joden is het gebruikelijk – als blijk van je bezoek en ter nagedachtenis – een steentje achter te laten op de grafsteen na een bezoek. Sefardische Joden in Nederland leggen soms een beetje gras op het graf.

Kohaniemregel en Kohaniempad

De kohaniemregel is een speciale rij voor graven van (familie van) Joodse priesters. Deze rij bevond zich meestal aan de rand van de begraafplaats. Het kohaniempad is een smal paadje op een voorgeschreven afstand van de graven van de counem/kohaniem (priesters). Het is een priester verboden een begraafplaats te betreden omdat deze onrein is. Het pad is echter niet onrein en zo kan de priester zijn naaste familie bezoeken. Dit geldt bijvoorbeeld voor mensen met de naam Cohen (Hebreeuws voor priester, afgeleid van de priester Aäron). De Kohaniemregel en Kohaniempad worden dan ook wel aangeduid als Cohenregel, Counemregel en Cohenpad. Sommige benamingen zijn in onbruik geraakt.

Handen wassen

Bij een Joodse begraafplaats stond vaak een fontein. Vanwege de spirituele onreinheid van de begraafplaats (tamé) zie je alle Joden bij het verlaten van de begraafplaats hun handen wassen.

Groen

Bloemen en planten zijn ongebruikelijk op een Joodse begraafplaats, zowel tijdens een begrafenis als bij de inrichting van een begraafplaats. In de Joodse cultuur worden geen bomen op begraafplaatsen aangeplant, behalve als omzoming van het terrein. Wat er staat is veelal spontaan opgekomen uit zaailingen. Groenbeheer moet er op

gericht zijn dat groen de grafcrust niet verstoort. Zo moeten er geen jonge bomen bij een graf geplant worden en zaailingen gerooid worden.

2.4 Oriëntatie grafzerken begraafplaats

In Nederland bevinden zich drie varianten waarbij de grafzerken gericht zijn op een bepaalde windrichting:

Naar het oosten

In Nederland kan het voorkomen dat de overledene met de voeten naar het oosten en het hoofd naar het westen ligt, zodat het gezicht naar Jeruzalem is gericht. Deze ligging is het meest gebruikelijk, op enkele plaatsen wordt daar van afgeweken.

Naar het zuiden

In Nederland kan het ook voorkomen dat met de voeten naar het zuiden en het hoofd naar het noorden is gericht.

Beide oriëntaties komen voor en hebben te maken met het geloof in de wederopstanding van het lichaam en richting Jeruzalem 'aan te treden'. Er zijn twee routes naar Jeruzalem.

Naar de ingang

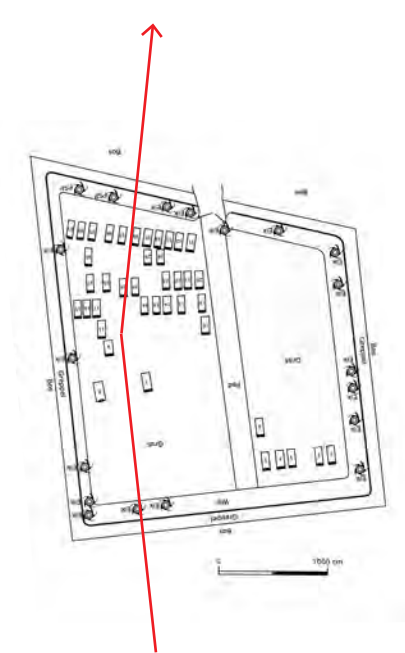
Een andere variant is dat de oriëntatie van de graven naar de ingang is. Bij aankomst op de begraafplaats zijn de grafstenen direct in het zicht.

In Drenthe komen alle varianten voor.

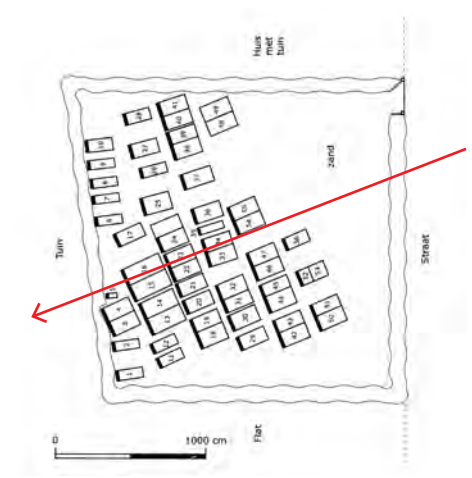
Quickscan oriëntatie grafzerken Joodse begraafplaatsen Drenthe:
 (m.u.v. Roswinkel en Dalen die geen zerken meer hebben)

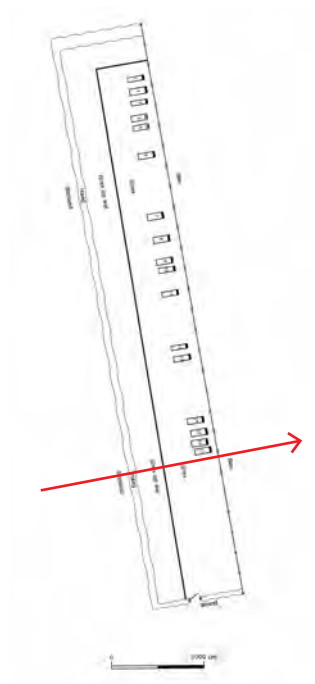
Assen - ca. 1780

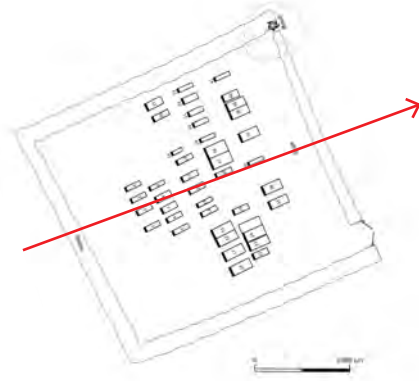
Dwingeloo - ca. 1790

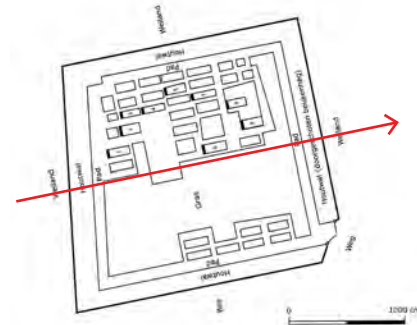
Emmen - 1915

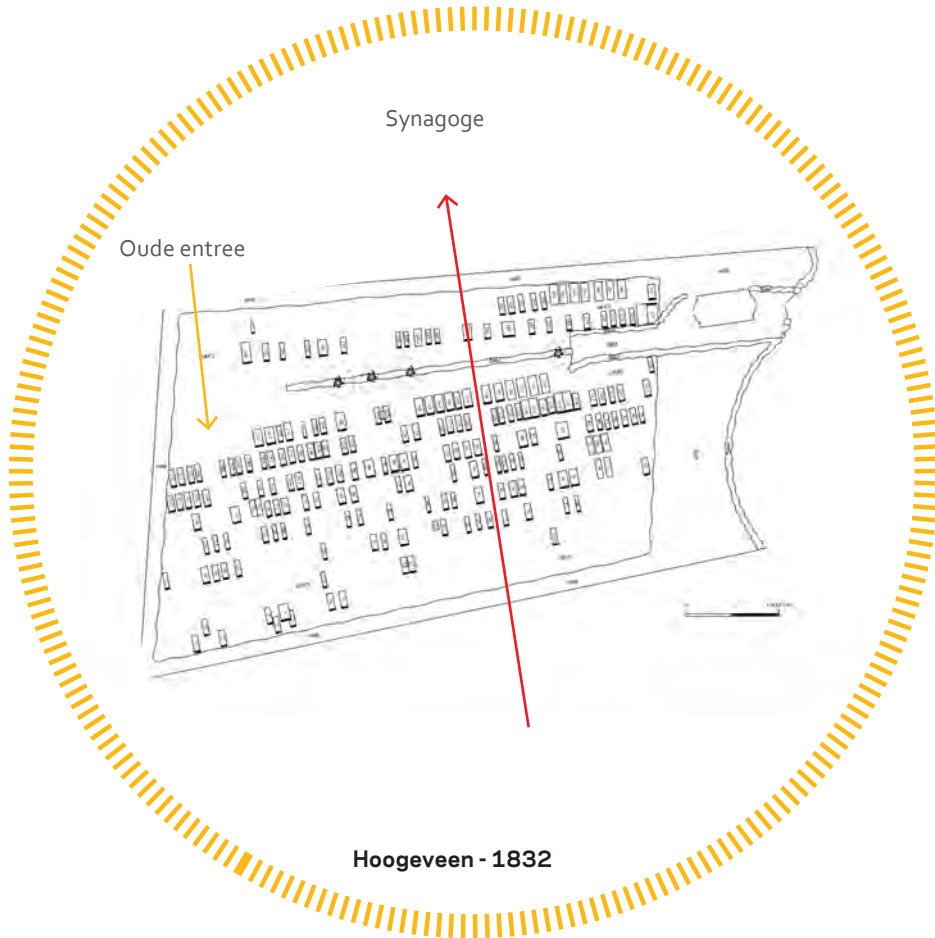
Emmen (Westenesch) - < 1878

Beilen - < 1800

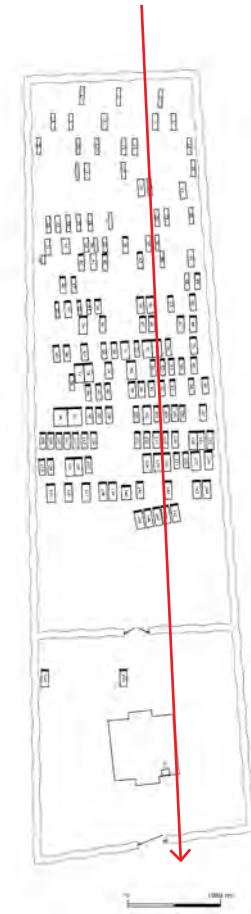
Borger - < 1807

Hoogeveen - 1832

Hoogeveen - ca. 1730

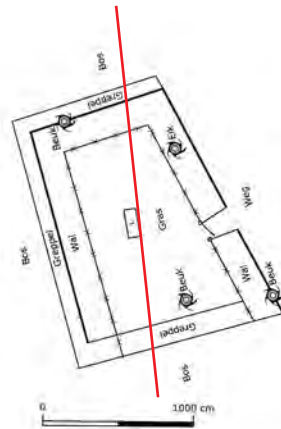

Coevorden - < 1835

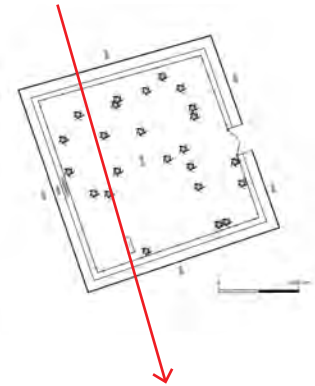

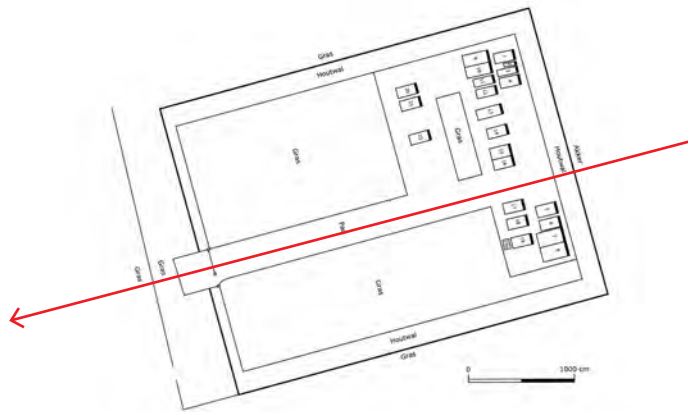
Meppel - 1819

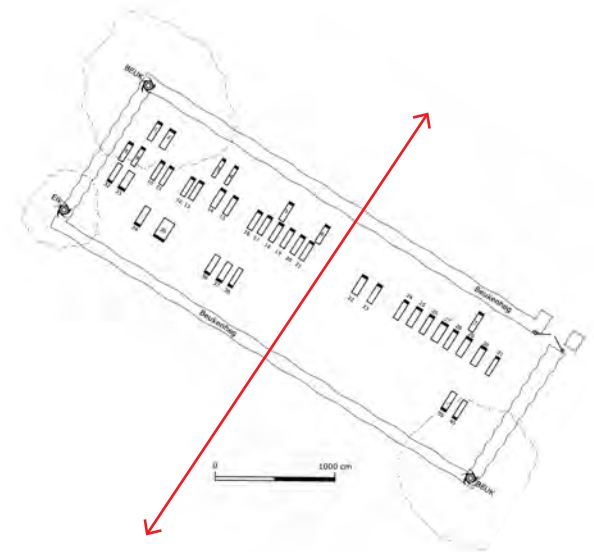
Oosterhesselen - 1832

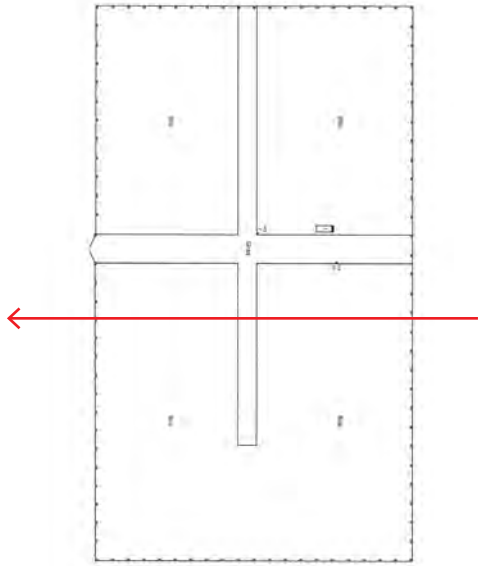
Rolde - < 1832

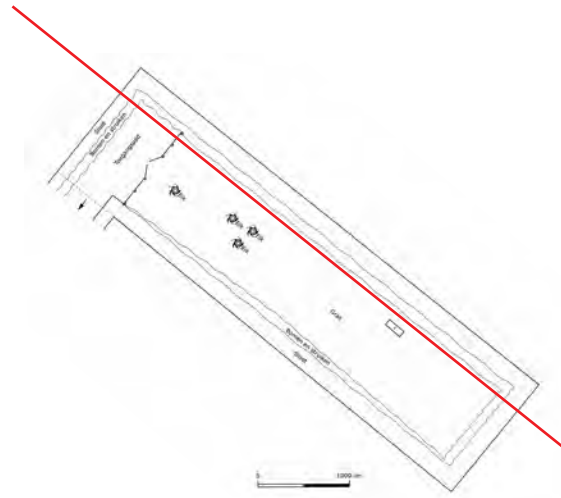
Veenoord - < 1888

Smilde - 1848

Veenhuizen - ca. 1839

Ruinen - < 1841

Sleen - < 1813

Zuidlaren - ca. 1883

uit: Drint, A. en H. Luning - De Joodse begraafplaatsen in de Provincie Drenthe

3 Typologie Joodse grafstenen

Hebreeuwse belettering

Joodse grafstenen zijn over het algemeen voorzien van Hebreeuwse belettering. Hoe jonger de graven hoe meer gebruik wordt gemaakt van westerse belettering.

In de loop van de 19e eeuw wordt de westerse belettering en het Nederlands steeds meer gebruikelijk.

Teksten

Soms staan er uitgebreide teksten op de grafstenen die iets vertellen over de overledene, vaak met beeldspraak. Meestal in de Jiddische taal, een Germaans taal die door veel Joodse mensen werd (en wordt) gesproken.

Een acrostichon is een symbool op de naam van de overledene in de graftekst. Dit werd name gebruikt in de 19e eeuw.

Joodse jaartelling

Op de grafstenen wordt in principe de Joodse jaartelling gehanteerd. De jaartelling is volgens het jodendom begonnen vanaf de uittocht van het Joodse volk uit Egypte. Het Joodse jaar begint in de maand september.

Foto's MVDH 2016.

De sjofar, de ramshoorn, werd geblazen door een man met een leidende rol in de gemeenschap. De oudste steen van een sjofar-blazer op deze Nieuwe Joodse begraafplaats is die van David van Buuren (1819-1859). Zijn functie wordt op de grafsteen gesymboliseerd door een gebeitelde sjofar onder twee gespreide handen. Nieuwe Begraafplaats Hoogeveen.

Enkele symbolen (*niet compleet)

Gespreide handen.

Het symbool voor zegening. Vaak gebruikt voor de cohaniem (priesters, familie Cohen).

Schaal en Schenkkan.

De instrumenten van de tempeldienaar (de leviet).

Ramshoorn.

Het muziekinstrument van de bazuinblazer (sjofar).

Mesje, klem en beker.

De instrumenten van de besnijder (mohel).

Zandloper en doodshoofd.

Symbolen voor vergankelijkheid.

Boek.

Een open boek als instrument van een rabbijn of geleerde.

Beer.

Het symbool voor de familie Dov (Beer).

Een gebroken boom of tak.

Symbool voor een jong gestorvene.

Davidster.

Joods symbool.

Doodshoofd.

Symbool van kortstondigheid van het aardse leven. Met name op Sefardische graven te vinden.

Druiventros.

Embleem van Israël.

Gebroken zuil.

Symbool voor de plotselinge beëindiging van een leven.

Hert.

Het symbool voor de familie Zvi, Hirsch of Naftali.

Kaarsen.

Graf van een vrouw. Een gebroken kaars is een symbool voor een plotselinge dood of een dood op jonge leeftijd.

Leeuw.

Het symbool voor het Joodse volk, en daarnaast specifiek voor de families Aryeh, Judah, Leib of Loew.

Menora.

Lamp, als symbool voor het offerfeest in de tempel.

Vis.

Sterrenbeeldteken voor de maand Adar (6e maand van het Joodse jaar).

Vogel.

Graf van een vrouw met als voornaam Veigele of Tsiporra, vogeltje.

Wolf.

Het symbool voor een lid van de stam Benjamin.

Wijnstok.

Het symbool dat wordt gebruikt voor de verspreiders van de Joodse traditie.

4 Biografie Nieuwe Joodse Begraafplaats Hoogeveen

Adres: Zuiderweg 56, 7907 CM te Hoogeveen
Eigenaar: Nederlands Israëlitische Gemeenschap Drenthe (NIGD)
Onderhoudsbeheer: Gemeente Hoogeveen
Stichting: 1831
Aantal grafstenen: 206
Bereikbaarheid: afgesloten d.m.v. een hek
Status: er kan nog begraven worden.

4.1 De Joodse gemeenschap in Hoogeveen

Met de ontwikkeling van de grootschalige veenontginningen vanaf de 17e eeuw groeide ook de kern Hoogeveen. De eerste schriftelijke melding van Joodse inwoners is van het einde van de 17e eeuw. De Joodse gemeenschap in Hoogeveen groeide in de 19e eeuw uit tot één van de grootste in Drenthe. Zij was o.a. actief in de textiel- en vleesindustrie. De oude Joodse begraafplaats aan de Wilhelminastraat/hoek Van Echtenstraat stamt uit de vroege 18e eeuw. De locatie in de buurt van de Oude Kerk is bijzonder en uitzonderlijk te noemen. Dit zou iets kunnen zeggen over de (voornaam) status van de Joden in de eerste periode van het ontstaan van Hoogeveen. De synagoge aan de Schutweg werd in 1799 ingewijd. Het eerste gebouw werd in 1865-66 vanwege ruimtegebrek afgebroken en vervangen door het huidige gebouw (adres: Schutsweg 147). Aan het eind van de 19e eeuw vertrokken veel Joden naar andere plaatsen waar de handel bloeide, zoals Amsterdam. In 1924 telde de Joodse gemeenschap in Hoogeveen 254 mensen, minder dan de helft van het aantal mensen uit 1892. Door de Jodenvervolging en -vernietiging was de Joodse gemeenschap in Hoogeveen zó klein geworden dat de synagoge werd verkocht. Momenteel dient deze als kerkgebouw.

4.2 Aanleg Nieuwe Joodse Begraafplaats

Met de stichting van Nieuwe Joodse Begraafplaats in 1831 werd de oude Joodse begraafplaats uit 1731 gesloten. Bij aanleg bevond de nieuwe begraafplaats zich in open veld ten zuiden van de synagoge

aan de Schutsstraat. Voor Drentse begrippen is deze begraafplaats van grote omvang. De Nieuwe Joodse Begraafplaats was ooit via een pad vanaf de synagoge bereikbaar. Via dit pad werd de synagoge in noord-zuidelijke richting met de begraafplaats verbonden. De oorspronkelijke entree lag aan het einde van dit pad in de noordwestelijke hoek van de begraafplaats. Hier bevond zich het eerste metaheerhuisje. Dit huisje heeft er tot 1951 gestaan (zie kadastrale kaart 1950) en is pas bij de bouw van de nieuwe gesloopt.

Beheer

In 1942 werd een groot deel van de Joodse gemeenschap van Hoogeveen door de bezetter naar vernietigingskampen weggevoerd en grotendeels vermoord. Een kleine groep kon onderduiken. Tijdens de oorlog is de begraafplaats jaren onbeheerd geweest en verwilderd. Enkele Hoogeveense Joden die terugkwamen, namen het beheer van de begraafplaats op zich en fungeerden als woordvoerders voor de zeer kleine Joodse gemeenschap. De overwoekerde begraafplaats werd door hen opgeknapt. Deze gemeenschap, o.l.v. de heer S.J. Braaf, onderhandelde met de gemeente Hoogeveen en de Gereformeerde Kerk om respectievelijk het pad met land en de synagoge te verkopen. De landelijke Israëlitische gemeenschap zag dat met lede ogen aan en wilden de eigendommen graag in Joodse handen houden. Uiteindelijk werd de synagoge aan de Gereformeerde Kerk verkocht en werd de grond aan de gemeente Hoogeveen gegeven in ruil voor het overnemen van het beheer van de begraafplaats. Deze bleef overigens eigendom van de Joodse gemeenschap. Hoogeveen was de eerste in Drenthe waar het beheer van de Joodse begraafplaatsen over ging naar de gemeente. Op 7 februari 1949 nam de gemeente het beheer officieel over. Al tijdens de oorlog had de gemeente een nieuwe straat ten oosten van de begraafplaats aangelegd, de Zuiderweg. Na de oorlog nam de gemeente, zoals hierboven aangegeven, de rechten van het oude pad en een stuk land over van de Joodse gemeenschap. De eigendomsrechten van het oude pad en een stuk

land aan de noordzijde van de Nieuwe begraafplaats aan de Zuiderweg werden om niet overgedragen aan de gemeente. Het stuk land was ooit bedoeld als toekomstige uitbreiding van de begraafplaats. Nu wilde de gemeente het graag hebben om de wijk Venesluis aan te kunnen leggen.

Groenplan en nieuwe inrichting

De gemeente maakte in 1950 een plan om de begraafplaats opnieuw in te richten. Door de ontwikkeling van de bebouwing langs de Zuiderweg en de aanleg van de geplande wijk Venesluis werd een nieuwe entree ten oosten van de begraafplaats aangelegd. De begraafplaats kreeg daarmee een adres aan de Zuiderweg.

Het is gebruikelijk dat het metaheerhuisje bij de entree staat vanwege de rituele handelingen voorafgaand aan de begrafenis. Om die reden werd het oude metaheerhuisje afgebroken en werd er door de gemeente Hoogeveen een nieuwe gebouwd bij de nieuwe entree. Daarmee veranderde de oriëntatie van de begraafplaats.

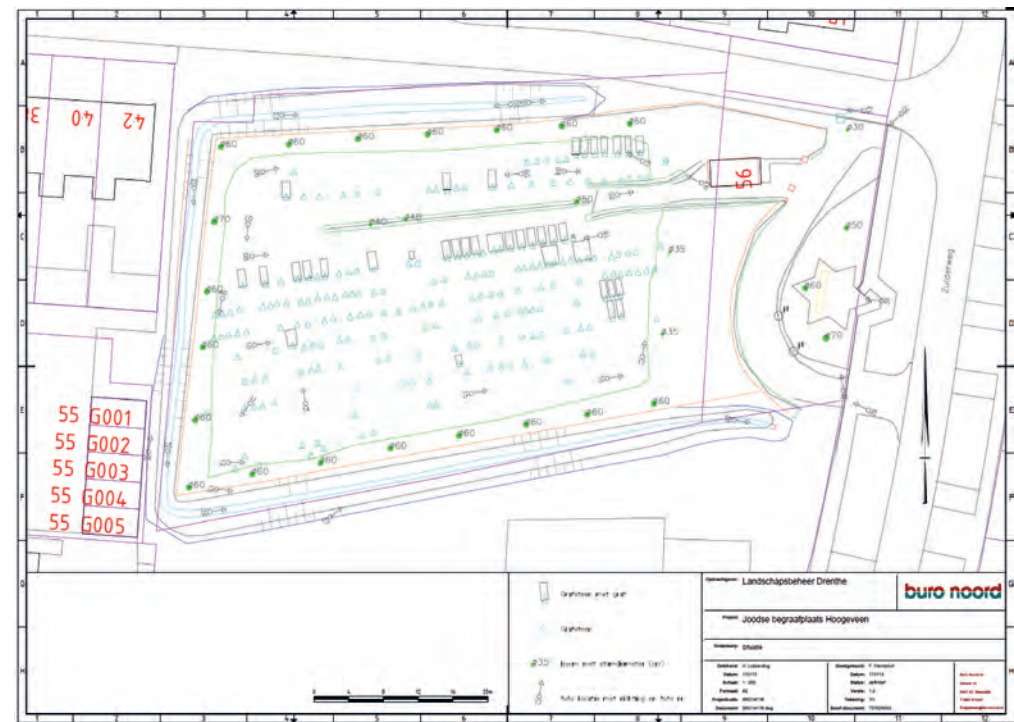
Uit het archief blijkt dat het oude metaheerhuisje ook uit bakstenen was opgebouwd en een pannendak droeg. Vanwege het gebrek aan materiaal na de oorlog werden de stenen hergebruikt bij de bouw van het nieuwe metaheerhuisje. Door materiaalverlies bij de afbraak werd de herbouw ook aangevuld met nieuwe stenen. Het dakbeschot werd ook hergebruikt, maar nu met nieuwe dakpannen. Om het verschil tussen de oude afgebikte stenen en de nieuwe stenen op te heffen, werden de buitengevels gestuct. De bestaande deuren van het hek werden hergebruikt. De hekzuilen werden wel opnieuw opgemetseld.

Het plan omvatte daarnaast de aanleg van een nieuwe bomenwal, de aanleg van een haag langs het cohaniempad en ter hoogte van de nieuwe entree. Op de oudste luchtfoto's uit 1950 is te zien dat de begraafplaats was omzoomd door een wal met volwassen eikenbomen. Uit de archieven blijkt dat de Nederlands Israëlitische Kerkgemeenschap in 1951 besloot de oude bomen rond de begraafplaats te

kappen en met de opbrengst de grafzerken op te knappen. Struiken werden verwijderd, het gras werd gemaaid en de grafzerken werden schoongemaakt. Er was geen geld over om nieuwe bomen te planten. De gemeente Hoogeveen heeft dit voor haar rekening genomen en plantte nieuwe linden.

Huidige situatie

De begraafplaats is één van de plaatsen waar voor de Joodse gemeenschap nog begraven kan worden. Op dit moment zijn er nog enkele plaatsen beschikbaar. De Nederlands Israëlitische Gemeenschap Drenthe (NIGD) is daarvoor het aanspreekpunt.

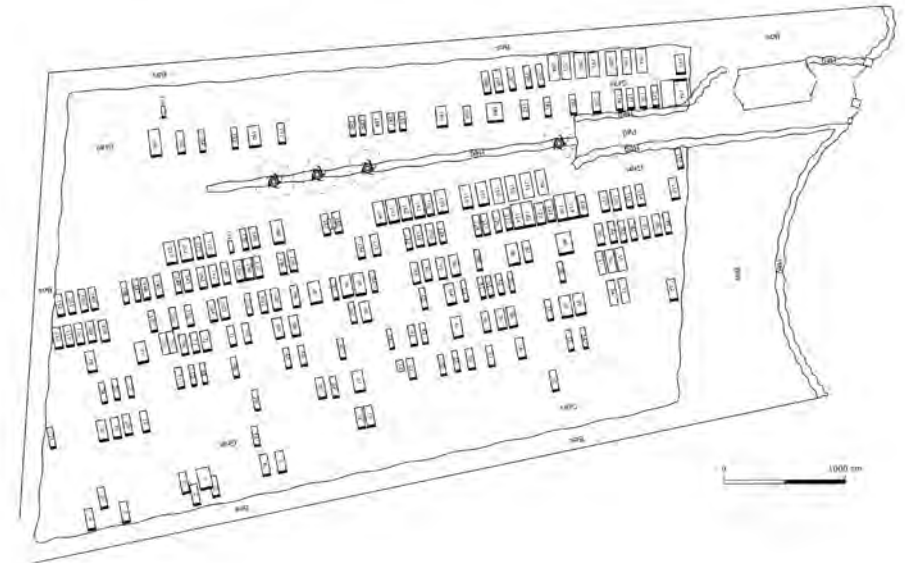

Opname huidige situatie - Landschapsbeheer Drenthe, 2016

4.3 Onderzoek ruimtelijke ontwikkelingsgeschiedenis

Topografische kaart met luchtfoto, 2018

Plattegrond Nieuwe Joodse Begraafplaats Hoogeveen
uit: Drint, A. en H. Luning - De Joodse begraafplaatsen in de Provincie Drenthe

1800-1940

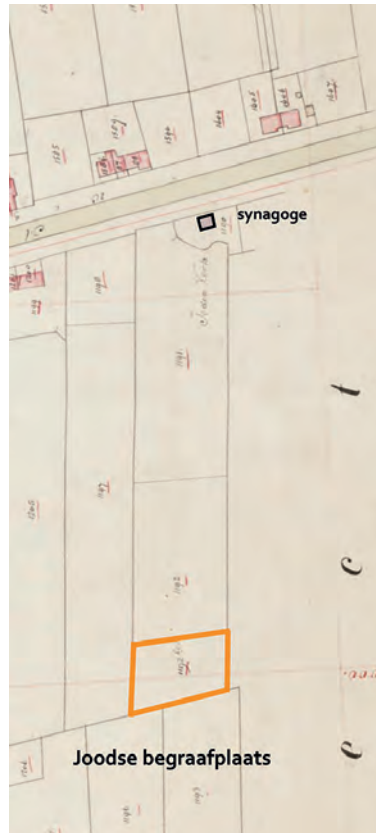
1940-1965

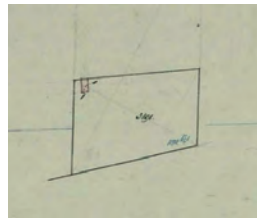
2016

Kadaster - 1832

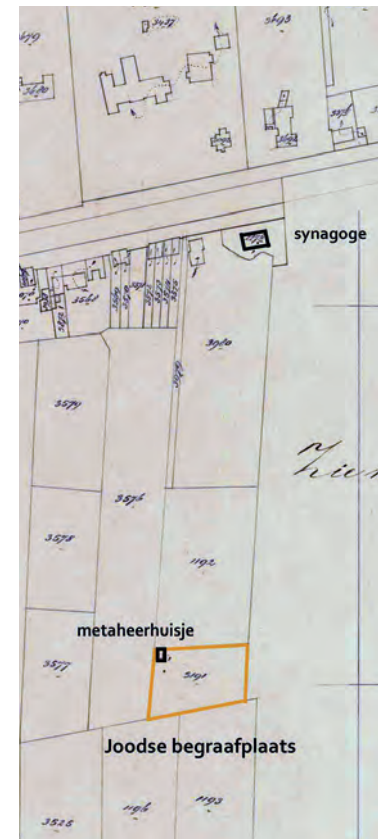
Kadaster - 1881

Hoogeveen (Perceelen 1832 Drenthe met oase)	
Gemeente	Hoogeveen
Sectie	A
Perceel nr	1192
Toevoegsel	bis
Maspimage	MIN03014A03
Perceelnummer	Hoogeveen A1192a
Plaatselijke benaming	Hoogeveen
Naam	Steege, ter
Voornaam	Albertus Johannes
Beroep	koopman
Woonplaats	Zwartsluis
Artikelnr	687
Soort eigendom orig	kerkhof
Inhoudsgrootte	2600
Klasse 1	0
Klasse 2	0
Klasse 3	0
Klasse 4	0
Klasse 5	0
Klasse gebouwd	99
Tarief 1	0
Tarief 2	0
Tarief 3	0
Tarief 4	0
Tarief 5	0
Kadastraal inkomen	0.0

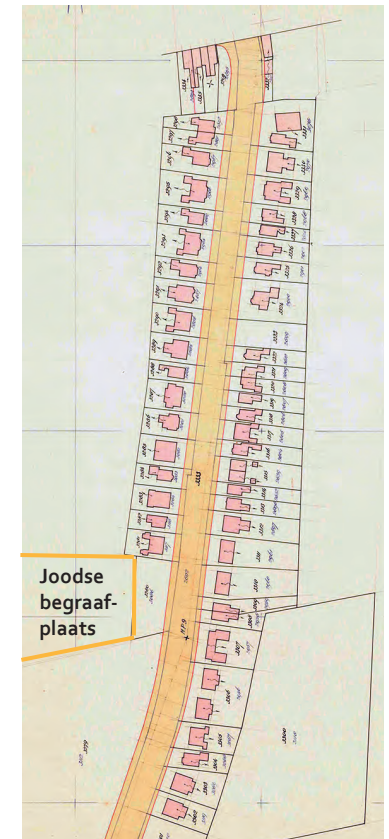

Kadaster - 1933

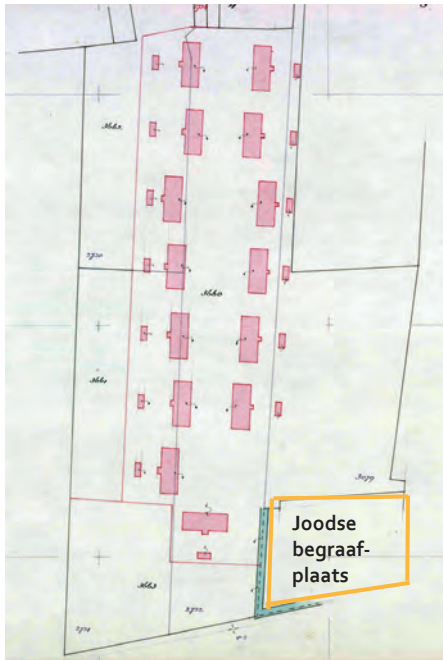
Kadaster - 1943

Aanleg Zuiderweg

Kadaster - 1950

Aanleg Kymmellstraat in toekomstige wijk Venesluis

Luchtfoto - 1950

Luchtfoto, RAF, 1950 (Dotka)

De gele omkadering is de locatie Nieuwe Joodse Begraafplaats aan de rand van de stad

4.4 Cultuurhistorisch onderzoek

Voor het bepalen van een passende aanpak voor beheer en onderhoud van een Joodse begraafplaats is het niet alleen van belang de Joodse tradities goed te kennen, maar ook de geschiedenis en eigen karakteristieken van de specifieke begraafplaats. Hierbij komen onderwerpen aan de orde als oriëntatie, ruimtelijke ontwikkeling, ordening van de graven, ouderdom beplanting etc. Door de ouderdom van de graven te onderzoeken, wordt de opbouw van de begraafplaats herkenbaar. Dit kan inzicht geven in de ruimtelijke geschiedenis. Waar is men begonnen? Waar liggen welke mensen en wat vertelt dit over de hiërarchie van de graven en de plekken op de begraafplaats? Naast een cultuurhistorische beschrijving is een integrale beschrijving van belang. Met aandacht voor zowel de zerken (het grijs), de beplanting (het groen), de gebouwen (het rood) en waterelementen (het blauw).

Karakteristieken Nieuwe Joodse begraafplaats Hoogeveen

Oriëntatie

In het geval van de Nieuwe Joodse begraafplaats liggen de graven georiënteerd op de oude entree in de noordnoordwestelijke hoek, eveneens richting de synagoge.

Plattegrond Nieuwe Joodse Begraafplaats Hoogeveen
uit: Drint, A. en H. Luning - De Joodse begraafplaatsen in de Provincie Drenthe

Datering en ontwikkeling begraafplaats

Door de ouderdom van de graven te onderzoeken, wordt de opbouw van de begraafplaats herkenbaar. Dit kan inzicht geven in de ruimtelijke geschiedenis. Waar is men begonnen? Waar liggen welke mensen en wat vertelt dit over de hiërarchie van de graven en de plekken op de begraafplaats?

Gebruikstatus

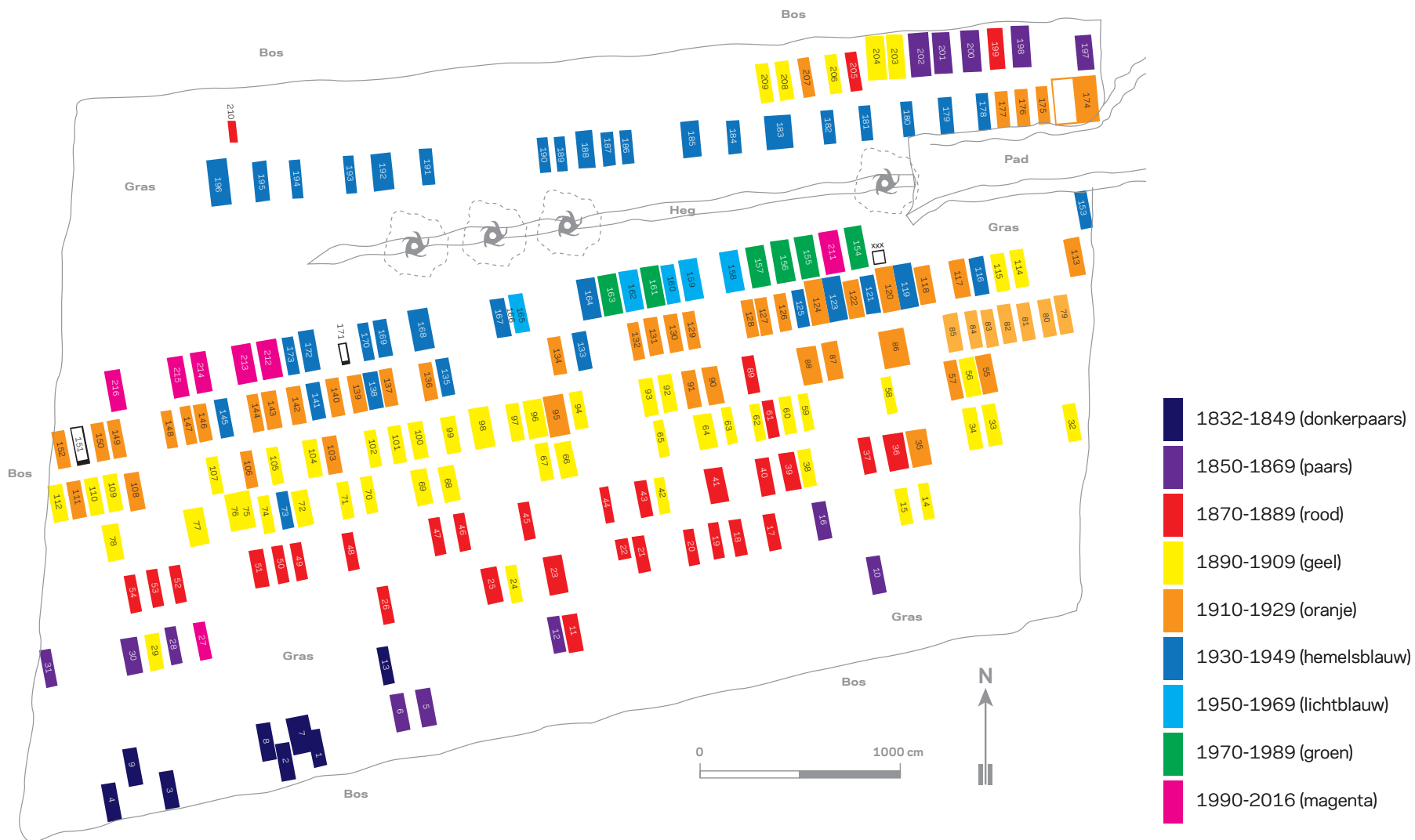
Het is van belang om te weten tot wanneer de begraafplaats actief was of dat deze nog steeds actief is. Zo kan bekend worden of er graven liggen van na 1945. Niet altijd zijn de graven zichtbaar en voorzien van een steen. Kennis over de voortgang van de begravingen kan hier inzicht in geven. Zo kan er een fact-sheet gemaakt worden van deze begraafplaats:

Ligging	Opgenomen in een woonwijk
Oriëntatie	Naar het noordnoordwesten
Afbakening	Bomenwal en greppel langs alle zijden
Type graven	Staand en liggend
Datering graven	1832-2016
Ruimtelijke opbouw	Start begraven in zuidwestelijke en noordoostelijke hoeken. Daarna vanuit het zuiden verder begraven in noordelijke richting.
Status	actief
Gebouwen	Metaheerhuisje uit ca. 1950. Verplaatsing van oudere plaats van metaheerhuisje bij oude entree.
Herinneringsmonument	ja
Erfgoedstatus	

Voorbeeld factsheet LBD

Globale datering graven

Op deze kaart is te zien dat de oudste graven zich zowel in de zuidwestelijke als noordoostelijke hoek bevinden. Daarna is er vanuit de zuidzijde in noordelijke richting begraven.

Kohaniempad

De kohaniemregel maakt deel uit van de ruimtelijke opbouw van de Joodse begraafplaats. Deze is in Hoogeveen (nog) niet helemaal duidelijk. Het duiden van de Cohen-graven kan de locatie van de kohaniemregel inzichtelijk maken. De gemeentelijke beheerder vertelde dat de beukenhaag door de gemeente is aangelegd om de kohaniemregel te duiden.

Wanneer dit is gebeurd is niet uit de archieven naar voren gekomen. De beukenhaag stond in ieder geval niet in de werkomschrijving van de werkzaamheden die door de gemeente werden uitgevoerd in 1950.

WO II gerelateerde graven

Op deze kaart zijn de plekken aangegeven waar mensen zijn begraven die de Tweede Wereldoorlog hebben overleefd, of plekken waar een herinneringsteen is geplaatst voor familieleden die niet terugkeerden.

Mozes Koekoek

Mozes Koekoek was van 1866 tot zijn overlijden in 1896 de leraar van de Joodse gemeenschap van Hoogeveen. Net als veel van zijn collega's in de tweede helft van de 19e eeuw, ontwikkelde hij zich tot allround professional. Behalve leraar was hij chazan (voorzanger) en secretaris, hij besneed de jongetjes en schreef de Torarollen (in het Hebreeuws, met de hand).

Naast deze centrale positie in de Joodse gemeenschap was Koekoek heel actief in de maatschappij. Hij was redacteur van de Hoogeveense Courant, zette zich in voor de liberale kiesvereniging en stond kandidaat voor de Hoogeveense gemeenteraad. (Tekst: Henny van het Hoofd - Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap JELED/Afdeling Onderwijs)

David en Abraham van Buuren

De grafzerk van vader en zoon David en Abraham van Buuren vertelt over een tragedie die plaats vond op 20 juli 1913. Op die dag verloor de 3,5 jarige Abraham zijn leven bij een brand. Zijn vader, die hem probeerde te redden, overleed een dag later aan zijn verwondingen.

Het is de eerste zerk op de begraafplaats waar ook Nederlandse tekst op staat. Het is aannemelijk dat deze gebeurtenis een grote impact had op de Hoogeveense bevolking waardoor er aanleiding was voor deze tweetalige weergave van de gebeurtenis. Ook de grootte en decoratie van de grafsteen laten zien dat het van betekenis is geweest voor de Joodse gemeenschap. 'Door vrienden en familie aan zijne nagedachtenis gewijd' maakt het aannemelijk dat is bijgedragen aan de kosten.

Overlevenden

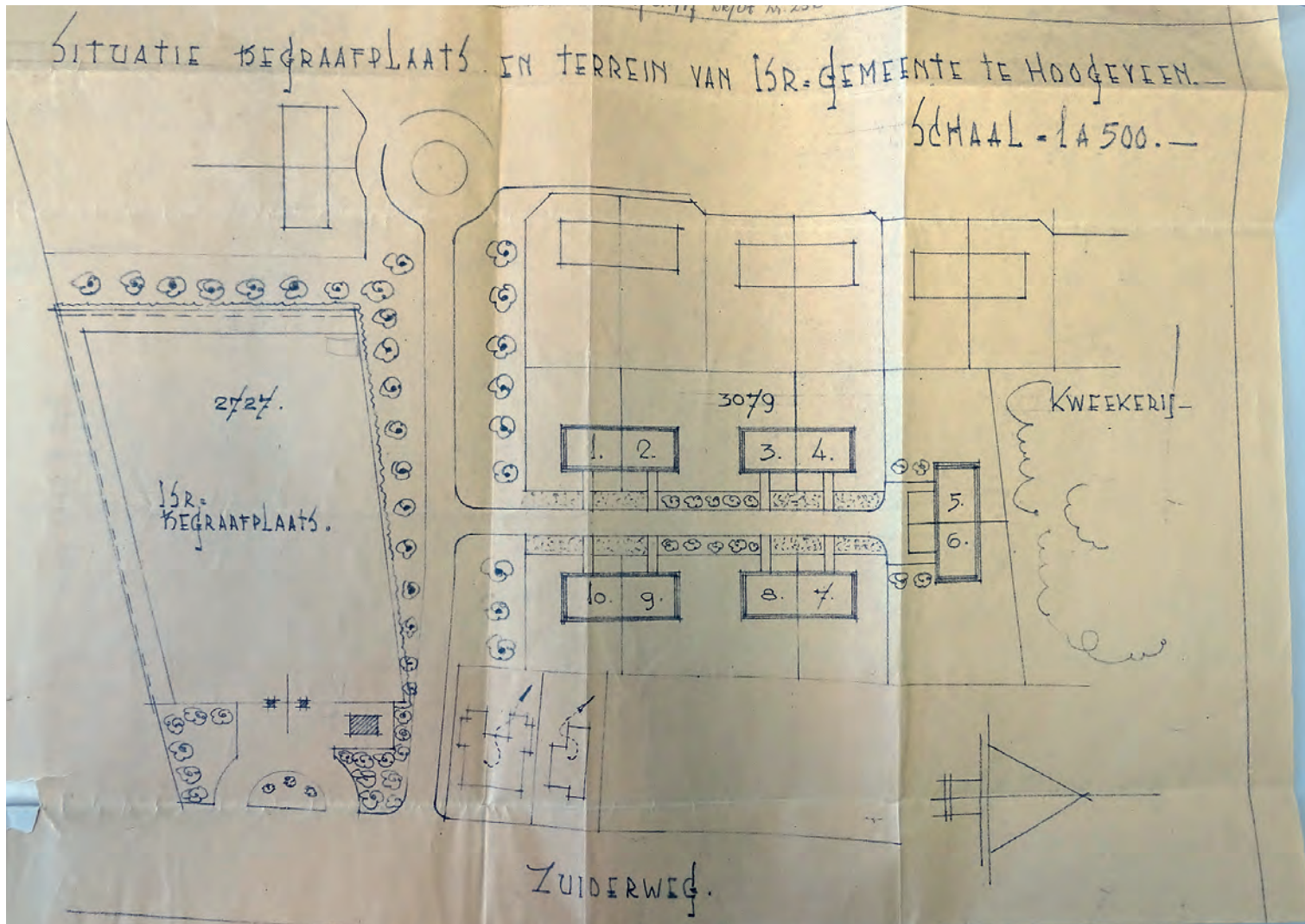
De Joden van Hoogeveen die de oorlog overleefden, waren bijna allen in de onderduik bij de familie Flokstra. Gedurende 2,5 jaar verborg de niet-Joodse boerenfamilie dertien joden in hun boerderij. De Joodse families Braaf, Cohen, De Levie en Mendels die op deze wijze de oorlog overleefden, liggen bij elkaar gegroepeerd op de Nieuwe Joodse Begraafplaats (m.u.v. Mendels).

S.J. (Sallo) Braaf, één van deze onderduikers, werd de vertegenwoordiger van de Joodse gemeenschap na de oorlog en maakte afspraken met de gemeente over de Nieuwe Joodse Begraafplaats.

Bouwdossier Archief Secretarie 1914-1975, 1.776, archiefnr. 415, Joodse Begraafplaats 1929-1964

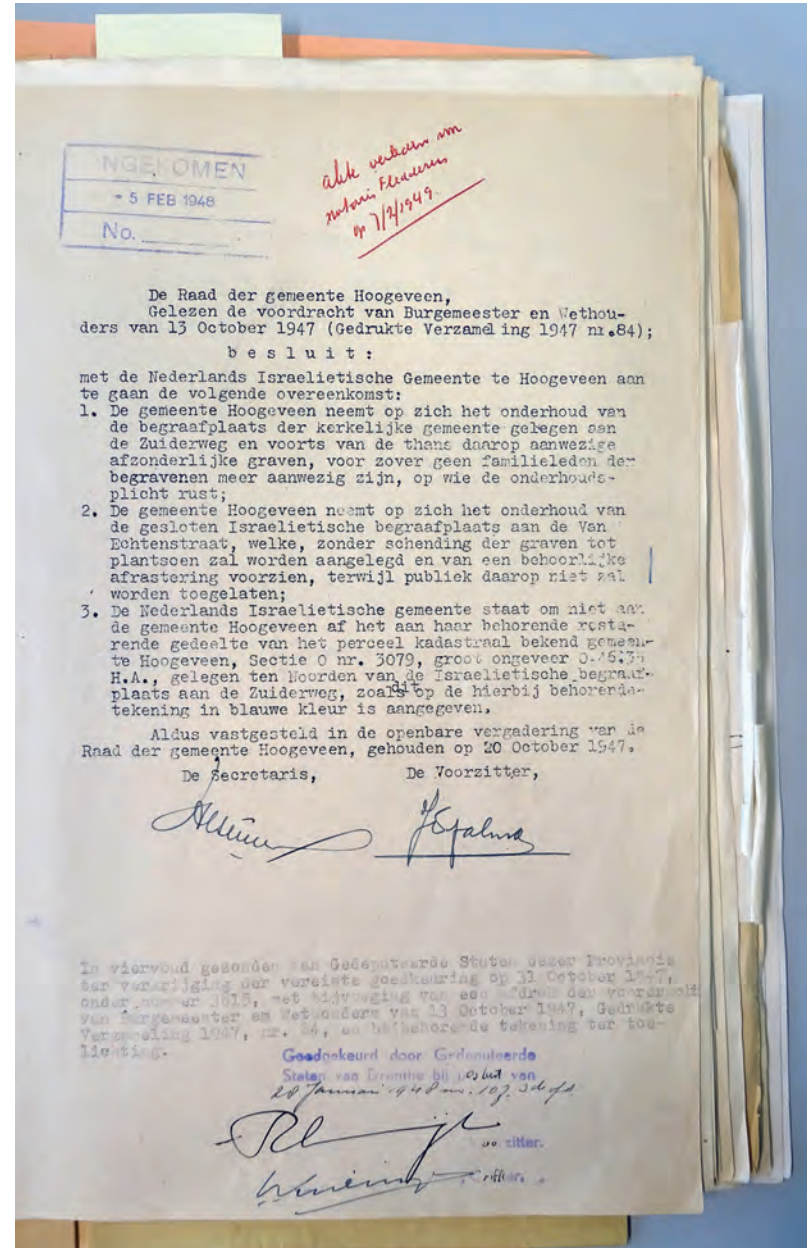
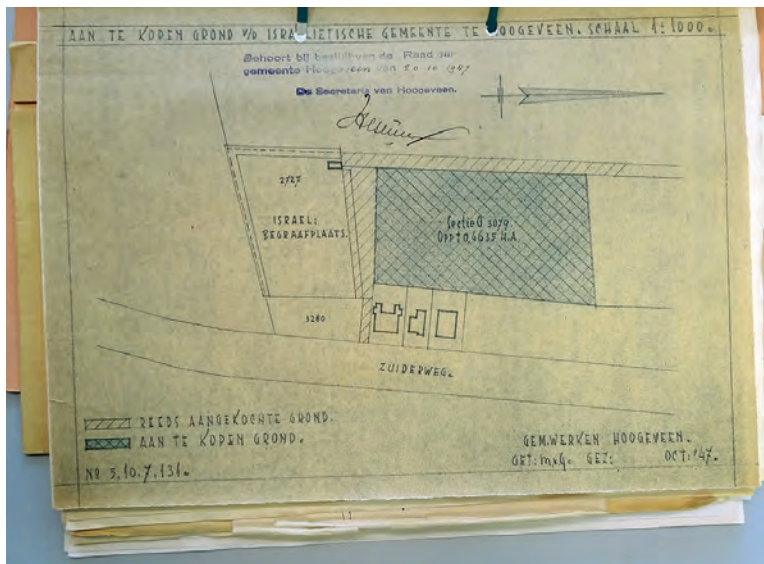
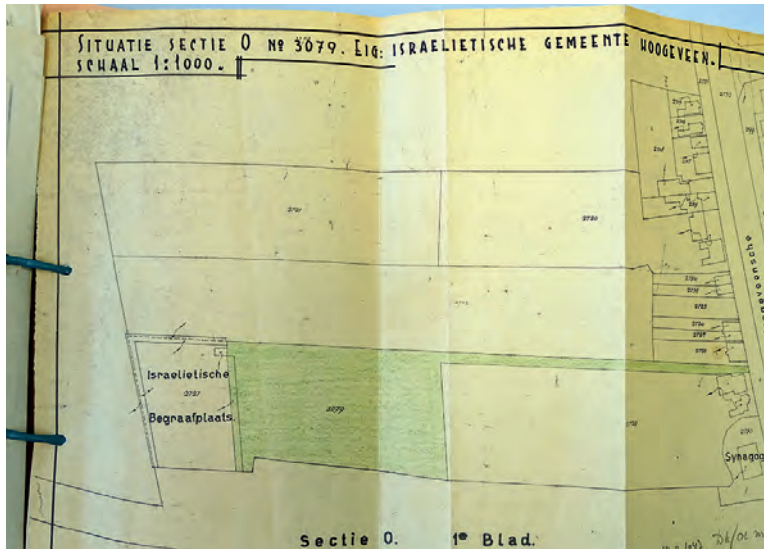
1947

Uitbreidingsplan Venesluis, gemeente Hoogeveen.

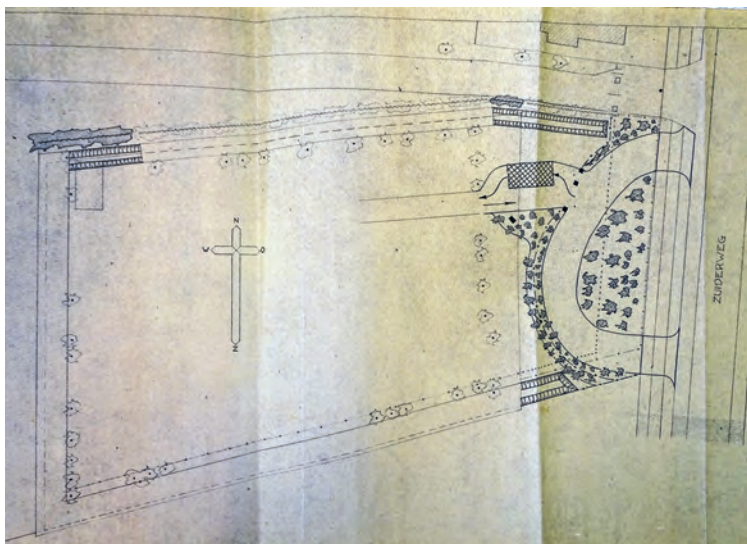
1947

Overeenkomst gemeente Hoogeveen en
Nederlands Israelitische Gemeente te Hoogeveen.

1950

Inrichtingsplan Joodse Begraafplaats, gemeente Hoogeveen

Het inrichtingsplan laat nog de contouren zien van het oude metaheerhuisje in de noordwestelijke hoek van de begraafplaats. Ook is te zien dat de wal hier werd dichtgezet. De grootste verandering is de aanleg van de nieuwe entree aan de Zuiderweg. Daar werd een plantsoen aangelegd en werd de wal naar oostelijke richting verlengd. Daarnaast werden een entreehek geplaatst en een metaheerhuisje gebouwd. In de werkomschrijving staat dat het oude baarhuisje werd afgebroken en de stenen werden 'gebikt'. Mogelijk werden de stenen hergebruikt, hetgeen voorstelbaar is vanwege de materiaalschaarste in de naoorlogse periode.

De ingetekende bomen komen niet overeen met de huidige situatie.

Gemeentewerken
Hoogeveen

Begroting

van kosten voor het verplaatsen van het baarhuisje en het maken van een ingang op de Israëli. begraafplaats aan de Zuiderweg te Hoogeveen.

Tekening nr. 5.50.3.16

Hoeveelheid	Omschrijving	Enheids-prijs	Bedrag
90 m3	grond ontgraven uit sloten en toegangsweg voor aanvulling van het terrein	2.--	f. 180.--
25 m3	Grint leveren en verwerken aan toegangsweg	13.--	" 325.--
30 m2	Opnemen van trottoir en rijwielpad	0.50	" 15.--
55 m2	Bestrating van klinkerkeien	1.--	" 55.--
2.800 st.	Klinkerkeien	130.-- p.1000	" 364.--
42 m ³	Afrastering verplaatsen	3.--	" 126.--
	Herstellen bestaande afsluithekken incl. vervoer		" 150.--
2000 st.	Steen verwerken aan pilaren toegangshek met bijlevering van mortel	30.-- p.1000	" 60.--
n.900 st.	Gevelklinkers	75.-- " 1000	" 67.50
24 m2	Metselwerk van oude pilaren slopen en afvoeren	15.--	" 36.--
	Slopen oude baarhuisje, incl. bikken van steen en vervoer		" 150.--
	Opbouwen baarhuisje, incl. herstellen deuren, schilderwerk en sauswerk, aanbrengen gas en asfalt onder pannen, aanvulling beschadigd houtwerk, 4 nieuwe raampjes en nieuwe pannen		" 650.--
	Aanvulling en wijziging beplanting		" 300.--
			f. 2478.50
	Sociale lasten		" 600.--
	Winst en risico		" 450.--
	Uitvoering en hulpmiddelen		" 100.--
	Onvoorzien uitgaven		" 200.--
	Omzetbelasting en afronding		" 121.50
	Toezicht		" 150.--
			f. 4100.--

24-4-'50.
P.O.

1962
Herdenkingsmonument

Het herdenkingsmonument aan de oostzijde van de begraafplaats (bij de ingang aan de Zuiderweg) is op 16 mei 1962 door Opperrabijn Berlinger onthuld ter nagedachtenis aan de vermoorde Joodse gemeenschap van Hoogeveen. De kunstenaar, Wim van den Hoek, heeft met een grote vuist, waarin een menselijke figuur wordt vermorzeld, het duivelse nazidom willen uitbeelden. Daarnaast rijst een staande menselijke figuur op, die een klein figuur omhoogtilt - daarmee onbereikbaar voor het geweld van de macht der vernietiging. Op 24 juni 1981 onthulden meester J. Renema en zijn echtgenote A. Renema-Seinen bronzen plaquettes met daarop de namen van 165 slachtoffers op de gedenkmuur. In 1994 is aan het monument een zogenaamde 'Ner Tamied' (de eeuwig brandende lamp) toegevoegd, geschonken door dhr. en mevr. Granaada en thans in beheer door de stichting Ner Tamied.

Het monument, dat voor de bijna 200 na de oorlog niet teruggekeerde Hoogeveense Joden is opgericht.

Fransé generaals worden ontslagen Voor steun aan OAS
De Franse regering heeft twee generaals tot octrooi dienst verwijderd, als disciplinaire maatregel in verband met activiteiten van de OAS. Het zijn generaal Vincent Monoglia, commandant der tweede brigade van de gemaatigde infanterie, gelegerd in West-Duitsland en generaal Henri Barvague, commandant van het tweede militaire district met standplaats Rijssen, in Noord-Frankrijk.

De maatregel tegen generaal Monoglia was een gevolg van een gebaar ten aanzien van Frans troepen in West-Duitsland van ex-generaal Antoine Argouet, een voortvluchtige leider der OAS. Generaal Barvague wordt verantwoordelijk gehouden voor de nalatigheid van één van zijn ondergeschikten, tijdens de ontspanning met een militair kapitein in Rijssen van een kapitein van het Franse leger, die van deelneming aan de OAS werd verdacht.

Sorvatus wil zo nodig clementie vragen
Dr. Robert Sorvatus, de vertolker van Adolf Eichmann, heeft gezonden in Bonn verklaard dat hij clementie voor zijn cliënt zal vragen, als die Regering van Israël het dossier van Adolf Eichmann bevestigd.

Hij zei dat hij „automatisch“ het verzoek zou indienen, zelfs dit beslist bekend werd.

De Israëliërs staat heeft aan Dr. Robert Sorvatus bijna 15.000 gulden betaald voor de vertolking van Adolf Eichmann.

De mededeling werd gedaan door de minister van justitie, Dr. Joseph, die er aan toevoegde, dat de staat geen verdere verplichtingen heeft aanpakken met de vertolker.

Opperrabijn onthulde herdenkingsmonument Hoogeveense Joden
(Van onze correspondent). „Met het gevoel, zich aan God te kunnen toevertrouwen, zijn onze jellide gemeente- en familiesleden de dood ingegaan. Onze troost is de overtuiging, dat God ons blijft beschermen.“ Dit was de wassendracht van de jellide afkomstige opperrabijn van Nederland, rabbijn dr. E. Berlinger in Utrecht, vooridat hij het monument onthulde aan de Zuiderweg te Hoogeveen voor de Joodse begraafplaats, ter nagedachtenis aan de bijna 200 Hoogeveense Joden, die na de oorlog niet zijn teruggekeerd.

„De „shuloh“ (gemeente) Hoogeveen, die klein geworden is, wil van hoog om te laten spreken tot nagedachtenis aan hen, die er niet meer zijn.“ Een andere troost noemde rabbi Berlinger het bestaan van de jonge staat Israël en de officers, die velen in de oorlog hebben gebracht, om hun Joodse vrienden in redding.

In tegenwoordigheid van enkele honderden Joden uit heel Nederland, waar onder de besturen van de Joodse gemeenten uit Arnhem, Meppe, en Emmen, trad rabbi Berlinger hierin het doek weg, waarmee het monument was onthuld.

Het is een 2½ meter hoog koperwerk, ontworpen en vervaardigd door Wim v. d. Hoek. Het is een gestileerde voorstelling van een grote vuist, waarin een menselijke figuur wordt vermorzeld (de een miljoen vermoorde Joden). Daarnaast rijzen twee andere figuren op, waarvan de Nederlandse christenen, die de Joden hebben geholpen, en het kleine groepje overgebleven worden (overlevenden). In de achtergrond staat het wapen van Israël en een innerlijke in het Nederlands en Hebreeuws. „Ter herinnering aan onze gezamenlijke, die in de jaren '40-'45 weggevoerd en missen teruggekeerd zijn.“

De voorzitter van de Israëliërs Gemeente in Hoogeveen, de heer H. Braaf, droeg daarna het monument over aan het gemeentebestuur.

Burgemeester drs. J. A. Bakker, ook

geseed met het rituele gebedskapje, aanvaardde het monument namens het gemeentebestuur. Hij werd hierbij op de grote betekenis, die de Joodse gemeenschap, vooral in de vorige eeuw, in Hoogeveen heeft gehad. Het monument wilde hij vooral zien als een waarachting aan het nieuwe geslacht, dat de verschikkingen van de oorlog niet meer met eigen ogen heeft gezien.

In beide handen richtte de heer H. Braaf woorden van dank tot allen, die aan de totstandkoming van het monument hebben meegewerkt. Aan de directeur van gemeentewerken, Ir. J. E. Willemse, bood hij een „boom in Israël“ aan.

Gerechtshof Leeuwarden Journalist en leden Avro veroordeeld
Het Leeuwarder Gerechtshof heeft vastoordeelen conform de stem de 31-jarige journalist G. G. de J. uit Harlingen en de AVRO-leden, de 24-jarige J. de L., schuldig te verklaren, en de 36-jarige administrateur G. H. K. te Leeuwarden, veroordeeld tot elk 17½ huete of 15 dagen.

De journalist had een interview met de beide anderen gepubliceerd, waarin zij kritiek uitten op de burgemeester van Harkerlade, tevens voorzitter van het provinciaal bestuur van de AVRO.

In eerste aanleg waren de drie verdachten vrijgesproken.

— De 17-jarige Th. W. Kasman uit Arnhem is geoordeeld om het leeuwengestuur bij een ongeluk op de Rijksweg in Arnhem. De slaan naar aanstuurders en in zijn dienst was het niet te verstoppen. Hij een poging het auto te te stoppen, want de jongen er door te hebben. Zelf nu ook niet zwaai naar te te worden bevrijden. De leveringen bleken toen schiel te zijn gevallen.

4.5 Afbeeldingen Nieuwe Joodse begraafplaats Hoogeveen

5 Beheer Joodse Begraafplaatsen Drenthe

5.1 Situatie Nieuwe Joodse Begraafplaats Hoogeveen

In oktober 2016 hebben de gemeente Hoogeveen, Landschapsbeheer Drenthe en Steunpunt Erfgoed Drenthe een gezamenlijke bezichtiging gedaan van de onderhoudstoestand van de begraafplaats. Gedurende de opname is er informatie uitgewisseld over de wijze van onderhoud en het gebruik van de begraafplaats en werden inzichten uitgewisseld over passend onderhoud in de toekomst. Ook werd gesproken over mogelijke ontsluiting van de begraafplaats voor educatieve doeleinden.

De gemeente Hoogeveen begraaft en pleegt onderhoud op de Joodse begraafplaatsen. De administratie wordt gedaan door de NIG Drenthe. Het beheer van de Joodse begraafplaatsen in de gemeente Hoogeveen valt onder de categorie 'extensief beheer'. Alleen het gras wordt een paar keer per jaar gemaaid en opkomend struikgewas wordt verwijderd. Dit is conform de wensen van de NIG Drenthe.

5.2 Voorbeelden van aantasting grafstenen

Er zijn verschillende processen gaande die van invloed zijn op de grafstenen. Door het wegvallen van de lokale Joodse gemeenschap in Hoogeveen tijdens de Tweede Wereldoorlog worden de grafstenen minder frequent onderhouden dan regulier het geval zou zijn. In de jaren van (en vlak na) de oorlog is de begraafplaats van Hoogeveen volledig overwoekerd geweest. Dit heeft – naast weer en wind – nog extra schade aangebracht.

Maar met name weer en wind hebben voortdurend invloed op de grafzerken van de begraafplaats. Zo worden letters op de zerken soms onleesbaar of splijten stenen (zowel liggend als staand) door vorst of plant- en boomwortels. De vraag is wat als bezwaarlijk wordt ervaren en wat als zijnde passend bij de karakteristiek van de Joodse begraafplaatsen in Drenthe.

Onleesbaarheid

De grafstenen dienen schoongemaakt te worden op een niet schadelijke wijze. Het opnieuw zwart maken van de belettering is daarbij geen uitgangspunt.

Gebroken

Liggende grafstenen: bij elkaar houden,
niet per se hersteld.

Staande stenen: bij elkaar houden,
bij voorkeur hersteld.

Begroeid

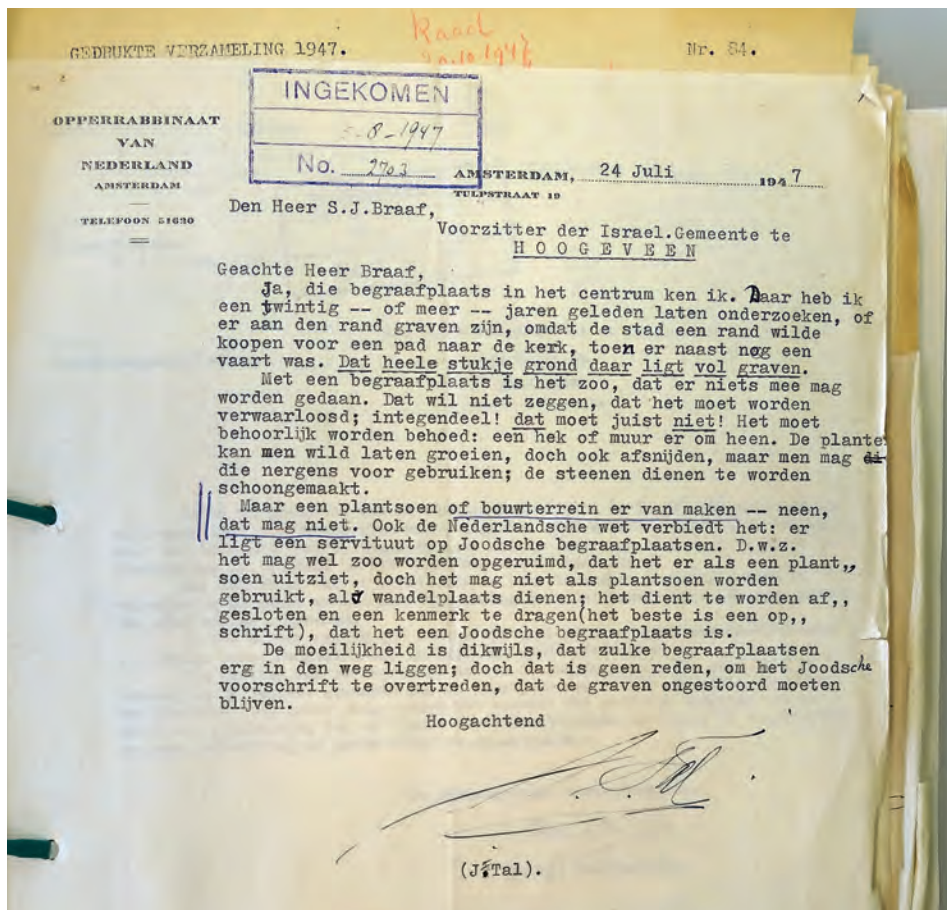
Opgaande beplanting of klimop die schade aan de grafstenen kan veroorzaken dient verwijderd te worden. De graven dienen benaderbaar te blijven.

5.3 Algemene uitgangspunten Joodse begraafplaatsen Drenthe

Naast onderzoek hebben gesprekken met de gemeente Hoogeveen en vertegenwoordigers van de Drentse Joodse gemeenschap inzicht gegeven in een passende behandeling van het onderhoud van de Joodse begraafplaatsen.

Een brief uit 1946 van het Opperrabbinaat van Nederland aan de Hoogeveense Israelitische gemeenschap bevestigt dit beeld (zie afbeelding).

Algemene uitgangspunten en regels:

- Een Joodse begraafplaats moet met rust worden gelaten, maar niet worden verwaarloosd.
- Het moet worden 'behoed', dat wil zeggen er moet een omheining omheen: een muur, een hek, een haag of een bommenwal.
- Joodse begraafplaatsen dienen door mannelijke bezoekers te worden betreden met een bedekking op het hoofd.
- Een Joodse begraafplaats is geen plantsoen. Het mag er als een plantsoen uitzien, maar niet als plantsoen worden gebruikt.
- De grafstenen dienen op sobere wijze te worden schoongemaakt.
- De graven mogen niet dermate overgroeid zijn dat het graf onzichtbaar wordt en er schade kan ontstaan.
- De planten kan men zowel laten groeien als afsnijden, maar ze mogen niet gebruikt worden voor consumptie of ander gebruik.
- Scheefstand van zerken is – zolang ze niet omvallen – geen vorm van verwaarlozing maar hoort bij de vergankelijkheid die past bij de beleving van de begraafplaats.
- Het is niet de bedoeling dat zerken breken, een vorm van herstel is dan nodig.
- Over de leesbaarheid van de grafstenen bestaan verschillende opvattingen. Er zijn voorbeelden van herbelettering, maar ook van bewuste 'met rust'-lating. Over het algemeen geldt dat herbelettering bij Joodse begraafplaatsen niet het uitgangspunt is.

Algemene uitgangspunten in relatie tot de Nieuwe Joodse Begraafplaats te Hoogeveen (de NJBH):

- **Rust, maar niet verwaarloosd:**
de NJBH maakt een verzorgde indruk en ligt in alle rust verscholen in de wijk Venesluis.
- **'Behoed' (omheind):**
de NJBH wordt omheind door een bommenwal van linden, bossage en een toegangshek.
- **Joodse gebruiken:**
op de NJBH is geen verwijzingsbordje aanwezig naar gedragsregels omtrent bijvoorbeeld de bedekking van het hoofd.
- **Een Joodse begraafplaats is geen plantsoen:**
de NJBH heeft een haagbeuk om het kohaniempad te accentueren, maar is verder duidelijk een begraafplaats en geen verblijfsplek.
- **De grafstenen schoongemaakt:**
de NJBH heeft zowel schoongemaakte grafstenen als stenen met groenaanslag. De groenaanslag zou op een niet-schadelijke wijze kunnen worden verwijderd, of – in het geval van bijzondere korstmossen – juist instant gehouden worden.
- **De begroeiing:**
de NJBH bevat naast een onderhouden haag, bommenwal en geplante bossages ter hoogte van de entree ook op verschillende plekken ontsproten boomloten en verwilderde klimop. Deze zouden verwijderd moeten worden om schade aan de grafstenen te voorkomen.
- **Scheefstand van zerken:**
op de NJBH staan verschillende zerken scheef. Per geval moet onderzocht worden of dit tot breuk kan leiden.
- **Schade door begroeiing en weer:**
een aantal grafzerken hebben scheurvorming, dit kan leiden tot breuk. Andere zerken worden aangetast door spontane beplanting (jonge loten, klimop), dit zou verwijderd moeten worden.
- **Leesbaarheid van de grafstenen:**
op de NJBH zijn de verschillende toepassingen aanwezig. Met herstel van belettering als bewuste verwerking in lijn met de vergankelijkheidsgedachte van de Joodse traditie.

5.4 Drie 'handvatten' voor beheer van een Joodse begraafplaats

In gesprekken met de NIG Drenthe (vertegenwoordigd door mw. F. van Blankenstein) ontstonden er een aantal handvatten - de 3 B's - die steun kunnen bieden aan diegenen die in aanraking komen met het onderhoud, de educatie en de beleefbaarheid van de Joodse begraafplaatsen in Drenthe specifiek en de geschiedenis van de Joodse Drenten in het algemeen.

Toetsing aan deze kaders kan richting geven aan de te maken keuzen. *(in cursief getoetst aan de Nieuwe Joodse begraafplaats in Hoogeveen).*

Benaderbaar

De begraafplaats is benaderbaar:

- door middel van een begaanbaar pad. *Aanwezig.*
- door middel van een herkenbare entree. *Aanwezig.*
- door middel van passende en bescheiden bewegwijzering. *Aanwezig. NB. Het stichtingsjaartal op het bordje bij de entree klopt niet. Zou hersteld moeten worden met stichtingsjaar 1831.*

Begaanbaar

De begraafplaats is begaanbaar:

- Het onderhoud moet dermate zijn dat de begraafplaats begaanbaar blijft (zonder wildgroei en opslag van bomen en struiken, hoog gras). *Het onderhoud in Hoogeveen is extensief en er wordt twee keer per jaar gemaaid en onderhoud gepleegd. Dit past bij de benadering van Joodse begraafplaatsen waarbij een mate van vergankelijkheid past binnen de Joodse traditie. Wel zijn spontane loten van bomen niet tijdig gerooid en heeft klimop een groot aantal liggende graven kunnen bedekken op een wijze dat deze niet meer te zien zijn. De ruimte tussen de graven is dan ook niet meer begaanbaar. De klimop zou verwijderd moeten worden.*

Beleefbaar

De begraafplaats zou de mogelijkheid kunnen hebben om de lokale Joodse geschiedenis beleefbaar te maken:

- Met ruimte voor het verhaal van de lokale Joodse bevolking. *Er is op deze begraafplaats geen informatie te vinden over de lokale Joodse geschiedenis. Wellicht mede omdat deze begraafplaats nog begraafmogelijkheden heeft en dus nog actief is. Echter, enige aandacht voor bijvoorbeeld het verhaal van de onderduikers (die bij elkaar liggen begraven) zou inzicht geven in de geschiedenis van de Joodse gemeenschap. De gemeente Hoogeveen zou in het project "Verhalenwerf" in de bibliotheek de geschiedenis van deze begraafplaats onder de aandacht kunnen brengen.*
- Door als bezoeker rust en bezinning te ervaren. *Deze begraafplaats is niet zomaar toegankelijk en alleen op afspraak te bezoeken. Eenmaal binnen draagt de plek een serene rust uit en is er voldoende ruimte voor bezinning en beleving. Er zijn geen bankjes aanwezig hetgeen past bij de gedachte dat een begraafplaats geen plantsoen is. Echter als plek van bezinning is een plek om even te zitten wel prettig.*

6 Conclusie en aanbevelingen

De Joodse begraafplaats van Hoogeveen is nog in gebruik en ligt er goed en verzorgd bij. De gemeente doet het beheer op een extensieve wijze, hetgeen goed past bij de betekenis en beleving van begraafplaats, als ook de Joodse traditie. Er zijn geen lokale vrijwilligers betrokken bij het beheer.

Advies:

- breng een (klein) bord aan met regels voor betreding van de begraafplaats.
- besteed aandacht aan de lokale geschiedenis van de begraafplaats (en synagoge), ter plaatse of in samenwerking met de 'verhalenwerf'. Dit in overleg en afstemming met vertegenwoordigers van de Joodse gemeenschap ter plaatse en de historische vereniging.
- win periodiek beheersadvies in.

7 Literatuur en bronnen

Drint, A., en H.M. Luning, **Een eik van geween; De Joodse begraafplaatsen in de Provincie Drenthe**. Uitgeverij Profiel, Bedum 2015.

Leftinck, H., **Klein en groot zijn daar gelijk; De Joodse begraafplaatsen in de Provincie Groningen**. Uitgeverij Profiel, Bedum 2009.

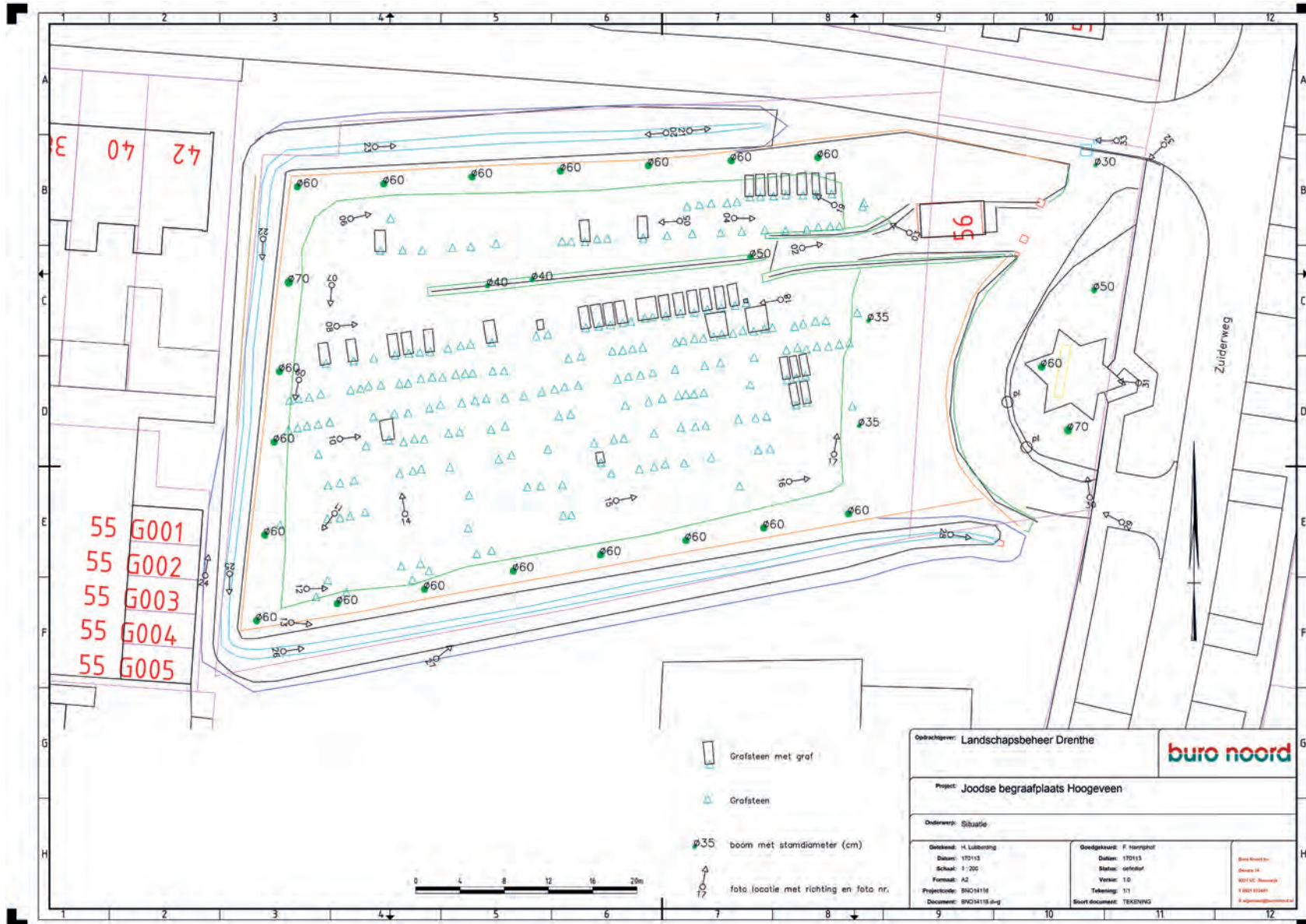
Stoutenbeek, J. en P. Vigeveno, **Gids van Joods Erfgoed in Nederland**, Uitgeverij Bas Lubberhuizen, 2016.

Archief Gemeente Hoogeveen, Archief Secretarie 1914-1975, 1.776, archiefnr. 415, Joodse Begraafplaats 1929-1964.

www.stenenarchief.nl
www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/beheer-en-onderhoud-van-monumentale-begraafplaatsen
www.erfgoedpartners.nl/sites/noordergraf/
www.jck.nl/nl/page/hoogeveen
www.ipor.nl/kehillot/nig-Drenthe
www.nik.nl
www.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_grafsymbolen
www.wikipedia.org/wiki/Joodse_begraafplaats
www.stenenarchief.nl
www.monumentendienst.nl/gallery/7922/Nw-Amsterdam-Joodse/

Waardevolle informatie en adviezen zijn ontvangen van de vertegenwoordigers van de NIG-Drenthe (mw. F. van Blankenstein) en het NIK (dhr. E. Huisman), als ook Daphne de Jonge van de gemeente Hoogeveen en historicus Albert Metselaar. Onze dank daarvoor.

Bijlage 1 - Inmeting Landschapbeheer Drenthe Joodse begraafplaats Hoogeveen

Bijlage 2 - lijst met Joodse begraafplaatsen in Drenthe

- 1 Oude Haarweg, Assen
- 2 Scheuningskamp, Beilen
- 3 Marslandenweg, Borger
- 4 Ballastweg, Coevorden
- 5 Drift, Dalen
- 6 Bosrand, Dwingeloo
- 7 Westenesch, Emmen
- 8 Insulindeplantsoen, Emmen
- 9 Van Echtenstraat, Hoogeveen
- 10 Zuiderweg, Hoogeveen
- 11 Steenwikerstraatweg, Meppel
- 12 Jimmingveenscheweg, Oosterhesselen/Gees
- 13 Ruigeveld, Rolde
- 14 Munnikenweg, Ruinen
- 15 Boterakkersweg, Sleen
- 16 Boerdijk, Veenoord
- 17 Rijksweg, tussen Hijkersmilde en Hoogersmilde
- 18 Kerklaan, Veenhuizen
- 19 Wolferdinge, Zuidlaren

N.B. De Joodse begraafplaats bij De Maten in Roswinkel, ligt in de Provincie Groningen, maar wordt vaak ook als een Drentse Joodse begraafplaats beschouwd.

Colofon

In opdracht van:

Steunpunt Erfgoed Drenthe (SED)

Tekst en onderzoek:

MVDH Architectuur-en Cultuurhistorie, adviseur cultuurhistorie SED
i.s.m. Landschapsbeheer Drenthe

Redactie:

A. Mars, Provincie Drenthe en Steunpunt Erfgoed Drenthe

Foto's:

alle recente foto's door MVDH, d.d. 26.10.2016

Grafisch ontwerp:

www.peterdekan.nl

Mei 2019

Auteursrechten

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Steunpunt Cultureel Erfgoed Drenthe.

**U kunt deze digitale handleiding
uitprinten als u dat wilt**

**Print dan dubbelzijdig uit
en bind de vellen aan de linker korte kant in
dan ontstaat een oblong boekje**

Joodse begraafplaatsen in Drenthe
Een handleiding voor integraal beheer
Aan de hand van de Nieuwe Joodse Begraafplaats,
Zuiderweg 56 te Hoogeveen

 Steunpunt
Erfgoed Drenthe

Steunpunt
Erfgoed Drenthe